

PROTOCOL DYSLEXIE KEIZER KAREL COLLEGE

Versie: oktober 2016

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Signalering	2
3. Leerlingen getest op de basisschool	4
4. Lijst dyslectische leerlingen	5
5. Dyslexiebeleid en richtlijnen op het KeizerKarel College	5
6. Begeleiding dyslecten in de onderbouw	7
7. Vergroting van kennis over dyslexie bij docenten	7
8. Nieuwe docenten	9
9. Faciliteiten bij het eindexamen	9
10. Technologische ontwikkelingen	10
Bijlage 1: Regeling verlicht programma Frans of Duits in leerjaar 3	11
Bijlage 2: Protocol vrijstelling tweede modern taal bovenbouw Vwo	13
Bijlage 3: Protocol gebruik van een laptop bij toetsen	14
Bijlage 4: Tips en adviezen voor leerlingen	16
Bijlage 5: Literatuurlijst	18

1. Inleiding

Het dyslexiebeleid van het Keizer Karel College heeft twee doelstellingen:

- 1) Leerlingen met een dyslexie-verklaring zo goed mogelijk te begeleiden in de onderbouw.
- 2) Mogelijk dyslectische leerlingen zo vroeg mogelijk op te sporen om ook hen zo goed mogelijk te begeleiden.

In december 2004 is het nieuwe Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs vastgelegd door het ministerie van Onderwijs voor alle scholen voor voortgezet onderwijs in Nederland. Dit protocol is herzien in 2013. Het bevat *geen* wettelijke regelingen en bepalingen waaraan scholen verplicht zijn zich te houden. Het bevat wel aanbevelingen, aanwijzingen, richtlijnen en lesvoorbeelden met betrekking tot het signaleren en begeleiden van dyslectische leerlingen. Het Protocol Dyslexie Voortgezet onderwijs en een aantal artikelen over dit onderwerp zijn als uitgangspunt genomen voor het samenstellen van het protocol voor het KKC. Hierin wordt in grote lijnen uiteengezet hoe de signalering in de brugklas plaatsvindt, hoe er met dyslectische leerlingen wordt omgegaan en welke faciliteiten er aan hen worden verleend tijdens de schoolloopbaan.

2. Signalering

Dyslexiescreening brugklas

Lezen

Na de definitieve inschrijving in de brugklas vindt er een screening plaats van gegevens van de basisschool. Er worden leerlingen opgespoord met een zeer „zwakke technisch leesvaardigheid“ op de basisschool. Op basis van meerdere D- en E-scores voor de technische leestoetsen maken alle geselecteerde leerlingen twee tempo-leestoetsen voor het voortgezet onderwijs. Dit gebeurt in schoolweek 4. Op basis van de uitkomsten van deze leestoetsen worden leerlingen geselecteerd voor een leescursus. Deze cursus duurt acht weken en wordt gegeven door de remedial teacher van de brugklas. Na één periode van begeleiding worden de resultaten van deze leerlingen door de remedial teacher gedurende de rest van het eerste jaar gevolgd.

Spelling

Leerlingen met een zwakke spelling vallen op bij het onderdeel spelling bij het vak Nederlands. Zij krijgen extra ondersteuning van één van de docenten Nederlands. Leerlingen met een zeer ernstig spellingprobleem komen ook in beeld bij de remedial teacher via de sectie Nederlands.

Bij leerlingen die aan het eind van de brugklas zijn opgevallen in verband met zeer zwakke lees- en/of spellingvaardigheden en zwakke resultaten wordt eventueel een vooronderzoek afgenomen en vervolgens kunnen zij, indien nodig, worden aangemeld voor een onderzoek naar dyslexie, bij een deskundig onderzoeksbureau.

Hogere leerjaren

Leerlingen uit leerjaar 2 of 3 bij wie het vermoeden bestaat, dat ze dyslexie zouden kunnen hebben, kunnen via de mentor worden aangemeld bij de afdelingsleider. Deze neemt vervolgens contact op met één van de remedial teachers. Deze neemt

een kort vooronderzoek af. Aan de hand van de uitslagen van dit onderzoek geeft de remedial teacher een advies voor eventueel een uitgebreid dyslexie-onderzoek buiten de school.

De remedial teacher haalt bij een vooronderzoek de informatie uit:

- het leerlingdossier basisschool
- het onderwijskundig rapport van de basisschool
- gesprek met ouders en mentor over toetsuitslagen
- resultaten en voortgang bij de talen

Dyslexie-onderzoek

Op basis van alle verzamelde informatie (+ een eventueel vooronderzoek) wordt er een selectie gemaakt van leerlingen die in aanmerking komen voor verder onderzoek. De voorwaarde voor het afgeven van een dyslexieverklaring is dat de hardnekkigheid van het lees-en of spellingprobleem moet zijn aangetoond. Hiervoor moet een leerling **minimaal 16 weken** remedial teaching hebben gehad. Deze extra gerichte oefening kan op de basisschool, in het voortgezet onderwijs of buiten school plaats hebben gevonden. Kosten van dit onderzoek zijn voor rekening van de ouders. Een diagnose dyslexie wordt gesteld door een gekwalificeerde gezondheidspsycholoog (BIG geregistreerd), kinder- en jeugdpsycholoog (aangesloten bij het NIP) of een orthopedagoog- generalist (aangesloten bij de NVO). Deze is onafhankelijk en niet aan school verbonden. Een dyslexie-verklaring blijft altijd geldig en kan dus ook gebruikt worden bij een vervolgstudie. Een kopie van de verklaring gaat in het leerling-dossier. De school kan besluiten om tijdelijk rechten toe te kennen aan leerlingen die onderzocht zijn, maar nog in afwachting van hun verklaring zijn.

Gesprekken met leerlingen over hun dyslexie

Na de uitslag van het onderzoek en de afgifte van de verklaring worden de dyslectische leerlingen uitgenodigd voor een gesprek met de remedial teacher. In dit gesprek komen de volgende vragen aan de orde:

- Wat is dyslexie?
- Wat heb je er in het verleden al van gemerkt?
- Heb je op de basisschool al extra hulp gehad voor lezen en/of spelling?
- Welke problemen kan dyslexie op de middelbare school voor jou opleveren?
- Wat zou je zelf kunnen doen om eventuele moeilijkheden als gevolg van dyslexie zoveel mogelijk te beperken?

Er wordt ook uitleg gegeven over het dyslexiebeleid op het Keizer Karel College en de rechten en de plichten, zoals die zijn opgenomen op de dyslexiekaart, die elke dyslectische leerling ontvangt.

Dyslexiekaart onderbouw

Aan de leerlingen die een verklaring hebben wordt éénmalig een dyslexiekaart uitgereikt. Deze kaart vermeldt de faciliteiten waar de leerling recht op heeft in de onderbouw (leerjaar 1 t/m 3). Daarnaast staan er op de kaart verplichtingen waar een leerling zich aan moet houden. De kaart kan aan de vakdocenten getoond

worden en werkt dan als een geheugensteuntje.

leerling:

schooljaar:

De dyslexiekaart geeft de volgende **rechten**:

1. Een kwartier langer tijd bij alle proefwerken in een apart lokaal,
2. In de onderbouw één hulples remedial teaching of talen hulples per week na advies van de remedial teacher,
3. Bij alle talen minder strenge berekening van de spelling indien fouten een gevolg zijn van dyslexie,
4. Elke periode één mondelinge herkansing van een onvoldoende voor een schriftelijke overhoring per taal; de leerling maakt op eigen initiatief tijdig een afspraak met de vakdocent. Een mondelinge overhoring kan nooit in de plaats komen van een proefwerk,

NB: De dyslectische leerling doet bij een luistertoets mee met de klas. Hij/zij zit dan vooraan maar heeft geen recht op extra tijd. De luister- en leestoetsen kunnen niet mondeling herkanst worden.

De dyslexiekaart geeft de volgende **plichten**:

1. Een merkbaar grotere inzet, thuis en op school vergeleken met leerlingen zonder dyslexie,
2. Gebruikmaking van de methodesites en overhoorprogramma's op internet bij het leren van woordjes en grammatica,
3. Bij onvoldoende cijfers: hulp zoeken, verantwoordelijkheid nemen en advies vragen aan de remedial teacher.

3. Leerlingen getest op de basisschool

Er zijn leerlingen die op de basisschool al getest zijn en die met een dyslexieverklaring plaatsnemen in de brugklas. Van deze verklaring dient er een kopie in het leerling-dossier te zitten, compleet met het psychologisch onderzoeksverslag.

Een geldig psychologisch onderzoek moet voldoen aan de volgende criteria:

- Het onderzoek moet zijn afgenomen door een erkend en bevoegd persoon, te weten een GZ psycholoog of orthopedagoog, opgenomen in het dyslexiebestand van het NIP/NVO
- Het onderzoek moet de volgende onderdelen bevatten:
  - . een hulpvraag,
  - . een onderzoek,
  - . een handelingsgerichte diagnose,
  - . een conclusie dat er bij de betreffende leerling sprake is van dyslexie,
  - . een verklaring daarvan.

De remedial teacher en de mentor ontvangen zo spoedig mogelijk bij de start van het brugklasjaar zowel het onderzoeksverslag als de dyslexieverklaring.

4. Lijst dyslectische leerlingen

De dyslexielijst bevat namen van alle leerlingen met een dyslexieverklaring. Aan het begin van ieder schooljaar wordt de lijst bijgewerkt met leerlingen die al in de brugklas binnenkomen met een verklaring. Deze lijst wordt in de loop van het jaar geactualiseerd met namen van leerlingen die tijdens het eerste of tweede leerjaar een dyslexie-verklaring krijgen. Tevens wordt de nieuwe dyslexielijst beschikbaar gesteld aan alle vakdocenten, opgehangen in de drukkerij en digitaal geplaatst op een voor docenten toegankelijke plek. Bij elke aanpassing van de lijst zorgt het secretariaat voor de verspreiding ervan.

5. Dyslexiebeleid en richtlijnen op het Keizer Karel College

In het landelijk Protocol Dyslexie Voorgezet Onderwijs worden aanbevelingen gedaan voor het dyslexiebeleid dat scholen *kunnen* volgen met betrekking tot dyslexie. Daarnaast zijn er op internet diverse stukken te vinden welke uitleg geven over dyslexie en hoe verschillende scholen hiermee omgaan. In deze stukken worden tal van suggesties gedaan voor een goede begeleiding van dyslectische leerlingen.¹

Ten aanzien van de omgang met dyslectische leerlingen gaat het Keizer Karel College op de volgende wijze te werk:

Een dyslexielokaal

Alle dyslectische leerlingen in de onderbouw maken hun proefwerken buiten de klas in een apart lokaal met een eigen surveillant. Dyslectische leerlingen uit de bovenbouw maken toetsen in de toetsweken in een apart lokaal met extra tijdsverlenging. Toetsen buiten de toetsweken om worden ook meestal georganiseerd zoals in de onderbouw, dus met extra tijd in een apart lokaal.

Extra tijd

Dyslectische leerlingen krijgen standaard 15 minuten extra tijd voor hun proefwerk bij een proefwerk van 45, 60 of 90 minuten. (Bij een toets van 45 minuten zou dat eigenlijk slechts 7,5 minuut moeten zijn. Dat is echter niet te organiseren.)

Duren proefwerken 120 of 180 minuten, dan krijgen leerlingen 30 minuten extra tijd. (Conform de regels bij het Centraal Examen)

Proefwerken die starten na een pauze beginnen voor dyslectische leerlingen 15 minuten eerder. Proefwerken die vóór een pauze plaatsvinden duren 15 minuten voort in de pauze.

Bij het afnemen van een schriftelijke overhoring in de klas is het aan de docent om een dyslectische leerling wat meer tijd te geven. Een tip daarbij kan zijn om aan de dyslectische leerlingen het werk als eerste uit te delen.

Mondelinge herkansingen

---

¹ Eén van de aanbevelingen is het gebruik van lettertype Arial 12 voor alle toetsen. Dit is het lettertype dat voor toetsen op het Keizer Karel College en bij de Centrale Examens gebruikt wordt. Het is ook het lettertype waarin dit protocol is geschreven.

Elke dyslectische leerling (in de onderbouw) heeft per periode recht op één mondelinge herkansing per taal van een schriftelijke overhoring. Deze moet door de leerling zelf aangevraagd worden. Een mondelinge overhoring kan nooit in de plaats komen van een proefwerk.

Soepeler rekenen van spellingfouten

Spellingfouten, die rechtstreeks te maken hebben met dyslexie, worden bij dyslectische leerlingen bij de moderne vreemde talen, minder zwaar gerekend dan bij anderen. De docenten wordt gevraagd om bij de beoordeling van de proefwerken zoveel mogelijk rekening te houden met de problematiek van dyslectische leerlingen. Bij het vak Nederlands worden bij dyslecten de te leren woorden voor hun spellingoverhoring hetzelfde berekend als bij de anderen.

Beoordelen op vakinhoudelijke kennis

Bij zaakvakken zoals aardrijkskunde, geschiedenis of biologie wordt aan docenten gevraagd om leerlingen zoveel mogelijk op zijn/haar vakinhoudelijke kennis te beoordelen en spellingfouten niet mee te rekenen.

Mondelinge leesbeurten beperken

Wij adviseren de docenten om mondelinge leesbeurten bij dyslectische leerlingen zoveel mogelijk te beperken. Veel dyslectische leerlingen hebben grote moeite met het hardop lezen van teksten, vooral als ze onverwachts een beurt krijgen. Zonodig kan de leerling de mogelijkheid gegeven worden om de leesbeurt van tevoren voor te bereiden (bijvoorbeeld thuis).

Toetsweken bovenbouw

Alle dyslectische leerlingen hebben het recht om tijdens een toetsweek langer aan hun proefwerken te werken. Daarvoor heeft de school, ook tijdens toetsweken een apart lokaal voor dyslectische leerlingen ingeroosterd. Leerlingen kunnen zo in alle rust werken.

Aangepast programma Frans of Duits in leerjaar 3

Voor alle leerlingen op Havo en Vwo is Engels een verplichte moderne vreemde taal. In klas 1 t/m 3 zijn alle leerlingen verplicht zowel op Havo als Vwo om naast Engels, Frans en Duits te volgen. Als aangetoond kan worden dat ondanks extreem veel inzet (wekelijks remedial teaching en hulplessen vreemde talen gevolgd, hulp buiten school ingezet etc.), de talen er de oorzaak van zijn dat een leerling niet over kan gaan naar de bovenbouw, kan de afdelingsleider besluiten i.o.m. de betreffende docent(en) en remedial teacher om voor een taal een aangepast programma te laten volgen. Het vak moet aan het eind van klas 3 wel met een cijfer op het rapport staan, maar kan dan niet gekozen worden in de bovenbouw. (zie bijlage 1)

Een vrijstelling voor Frans of Duits op grond van dyslexie wordt nooit verleend.

Inzet dyslexiesoftware

Zeer traag lezende dyslectische leerlingen mogen na advies van de RT'er het leesprogramma Claroread gebruiken. De voorwaarde hiervoor is dat op de basisschool al gewerkt is met het laten voorlezen van Cito-toetsen. Daarnaast is het noodzakelijk dat leerlingen Claroread voor thuisgebruik (met korting) aanschaffen en er zo bekend mee raken. Zij kunnen oefenen met door de RT'er bestelde methodeboeken voor een beperkt aantal vakken. In overleg met de docent mogen zij de laptop en het methodeboek ook in de les gebruiken. Op school staat het programma Claroread op het netwerk.

Daarnaast mogen deze leerlingen vanaf klas 2 ook bij proefwerken van een aantal zaakvakken Claroread inzetten. In overleg kunnen daar ook leestoetsen voor de talen bij komen. Aan het begin van het schooljaar inventariseert de RT'er welke leerling bij welke proefwerken (bovenbouw: toetsen/(school)examens) Claroread wil gebruiken. De proefwerken worden gemaakt op een aparte laptop die de leerling leent bij de mediatheek. De leerling regelt tijdig met de eigen docent van het vak dat er een USB-stick met het proefwerk wordt aangeleverd. Deze USB-stick zit in de dyslexie-envelop en krijgt de leerling aan het begin van het proefwerk van de surveillant

Vwo-bovenbouw

Op het Vwo is in de bovenbouw een tweede moderne vreemde taal (dus: naast Engels ook Frans of Duits) verplicht. Indien het behalen van een diploma belemmerd wordt door ernstige dyslexie, is vrijstelling voor een tweede moderne vreemde taal in de bovenbouw van het Vwo in uitzonderlijke gevallen mogelijk. Dit geldt alleen voor atheneum- en technasium-leerlingen. De leerling kiest dan een extra vak in de vrije ruimte.

Aan het besluit voor deze uitzonderlijke faciliteit gaat een uitgebreide procedure vooraf. De afdelingsleider en de conrector nemen het besluit nadat zorgvuldig gekeken is naar de inzet ,extra hulp, wekelijks bezochte remedial teaching en/of talenhulplessen in de onderbouw en de capaciteiten voor vwo.

Dyslectische leerlingen die van 5 Havo overstappen naar 5 Vwo en die geen tweede moderne vreemde taal op de Havo in hun vakkenpakket hadden, kunnen deze tweede moderne vreemde taal vervangen door een ander vak in de vrije ruimte.

6. Begeleiding dyslecten in de onderbouw

Remedial teaching-hulplessen zijn altijd in groepsverband. In de eerste periode van de brugklas zijn deze hulplessen voor alle dyslecten verplicht. Vanaf de tweede periode brugklas t/m eind 3de klas zijn deze lessen verplicht indien de remedial teacher hiervoor een advies heeft gegeven.

Na elke periode bekijkt de remedial teacher de resultaten van alle dyslecten en geeft dan een advies via de afdelingsleider óf voor een specifieke talenhulples óf voor remedial teachinghulples.

Bij deze laatste les werkt de remedial teacher met de leerlingen aan alle vreemde talen en eventueel aan de zaakvakken, de leerlingen stellen hulpvragen, de remedial teacher helpt en begeleidt.

7. Vergroting van kennis over dyslexie bij docenten

Behalve de bovengenoemde afspraken is het zeer belangrijk dat bij docenten voldoende kennis over dyslexie aanwezig is. Docenten dienen zelf kennis te verzamelen over dyslexie en de specifieke invloed en mogelijke gevolgen daarvan voor hun vak. Daarnaast heeft Het Keizer Karel College twee remedial teachers aangesteld die voorlichting kunnen geven aan (groepen) docenten over dyslexie. Die voorlichting kan de volgende zaken betreffen:

- Fundamenteel is de acceptatie van het probleem: dyslexie is blijvend.
- Er bestaat niet één type dyslectische leerling
- Dyslexie is geen modeverschijnsel

Dyslectische leerlingen:

- zijn in aanleg niet ongeconcentreerd of ongemotiveerd, maar ze zijn vaak wel in de loop der tijd gedemotiveerd geraakt o.a. door bijvoorbeeld aanhoudend slechte resultaten.
- hebben vaak meer tijd nodig om informatie te verwerken. Dit zegt niets over hun intelligentie.
- leren moeilijk informatie zonder samenhang uit het hoofd.
- reageren vaak langzamer dan leeftijdgenoten op klassikaal gestelde vragen.

- hebben soms moeite met het onder woorden brengen van hun gedachten.
- hebben vaak woordvindingsproblemen.
- maken ook wel eens geen huiswerk, net als andere leerlingen.
- hebben moeite met het overschrijven van aantekeningen van het bord of het maken van goede dictaten.

De remedial teacher kan ook aanwijzingen / adviezen geven zoals:

- Controleer, indien mogelijk, het gemaakte huiswerk.
- Benadruk wat leerlingen wél goed kunnen (dat geldt overigens voor alle leerlingen).
- Maak binnen de sectie afspraken voor het hanteren van aparte cijfers voor spelling en inhoud.
- Wijs de leerling op de mogelijkheid om gebruik te maken van ingesproken boeken (Dedicon) en andere hulpmiddelen, specifiek voor het betreffende vak.
- Gebruik duidelijke taal, liefst met praktische voorbeelden.
- Zeg of schrijf nooit “Je hebt het zeker niet geleerd?”, maar vraag de leerling hoe hij het heeft gedaan en vraag of hij zelf weet waarom het deze keer wel of niet is goed gegaan.
- Bespreek welke spellingsfouten worden mee gerekend in de beoordeling: maak een verschil tussen inzichtfouten en andere fouten.

8. Nieuwe docenten

Het Keizer Karel College vindt het belangrijk dat nieuwe docenten zo snel mogelijk op de hoogte worden gebracht van een aantal zaken rond dyslexie op school. Zij worden daarom op de hoogte gebracht van de problemen die dyslexie kan opleveren binnen de verschillende vakken. De remedial teacher geeft voorlichting op één van de eerste bijeenkomsten voor nieuwe docenten.

Nieuwe docenten krijgen:

- een kopie van de dyslexielijst, zodat ze in ieder geval weten welke leerlingen er in hun klas dyslectisch zijn.
- schriftelijke informatie over dyslexie op het Keizer Karel College door remedial teachers.
- de mogelijkheid tot kennismaken met de remedial teachers, die antwoord en tips kunnen geven over hoe het best om te gaan met dyslectische leerlingen in de klas.

9. Faciliteiten bij het eindexamen

Leerlingen die in het bezit zijn van een geldige dyslexieverklaring, kunnen ook tijdens hun eindexamen gebruik maken van een aantal faciliteiten, zoals:

- tijdverlenging: 30 minuten bij alle centrale examens
- speciale luistertoetsen voor de moderne vreemde talen met extra tijd tussen de verschillende vragen
- indien gewenst en geadviseerd: examen met een spraaksynthese programma of op een laptop

Aan de Inspectie voor Voortgezet onderwijs moet voorafgaand aan het examen worden gemeld welke faciliteiten aan welke leerlingen worden verleend.

Daarbij worden de volgende voorwaarden gesteld:

- Er is een geldige dyslexieverklaring én geldig psychologisch onderzoeksrapport aanwezig in het leerlingendossier.
- De gevraagde faciliteiten worden aanbevolen in de verklaring of het onderzoeksrapport.
- De faciliteiten zijn ook al geboden en benut tijdens de schoolloopbaan vóór het examenjaar. (Zie ook Examenreglement artikel 23.1)

10. Technologische ontwikkelingen

De laatste jaren zijn er tal van nieuwe ontwikkelingen die voor dyslectische leerlingen van nut kunnen zijn. In het kort hieronder een overzicht en een aantal websites:

Diverse soorten digitale woordenleerprogramma's:

WRTS	www.wrts.nl
Overhoor	www.efkasoft.com/overhoor/overhoor.html
Teach 2000	www.teach2000.nl
Himalsoft Dictionary	www.himalsoft.nl

Software om tekst om te zetten naar spraak:

ClareoRead	www.clareoRead.nu
Sprint	www.lexima.nl
Kurzweil 3000	www.kurzweil3000.nl
Readplease	www.readplease.com

Spraakherkenningssoftware

Dragon 5	www.lexima.nl
----------	--

Voor ingesproken studieboeken en gebruik van een Daisyspeler (digital accesible information system), zie www.dedicon.nl

Veel informatie over ICT producten, zoals een reading pen, kan men vinden op www.lexima.nl of www.opdidaktsupplies.nl

Bijlage 1: Regeling verlicht programma Duits en/of Frans in leerjaar 3

Havo- en vwo-leerlingen met dyslexie hebben geen wettelijk recht om een ontheffing of vrijstelling voor Frans of Duits te krijgen in de onderbouw (klas 1 t/m 3). Wel geeft de wet het bevoegd gezag van de scholen de mogelijkheid om in “bijzondere gevallen” leerlingen een aanpassing van het lesprogramma voor Duits of Frans. (artikel 26^e lid 5 van het inrichtingsbesluit WVO).

Lang niet alle leerlingen met dyslexie vallen onder de categorie “bijzondere gevallen”. Het gaat hier om leerlingen met dyslexie voor wie de moderne vreemde talen een “ernstig struikelblok” vormen. Het kan gebeuren dat een leerling vanwege problemen met een vreemde taal gedwongen wordt te doubleren of af te stromen, dat wil zeggen overstappen naar een lagere afdeling, dan waarvoor deze leerling in principe wel de capaciteiten heeft.

Wat verstaan wij onder “bijzondere gevallen”?

- Leerlingen die voor twee of meer vreemde talen een onvoldoende hebben en daardoor dreigen te gaan doubleren.
- Leerlingen waarvoor de moderne vreemde talen onevenredig veel tijd vergen dat er geen goede verhouding meer is tussen huis-/schoolwerk en vrije tijd.

Voorwaarden:

- De leerling wordt ernstig beperkt door dyslexie, dat wil zeggen in vergelijking met andere dyslectische leerlingen heeft hij/zij opvallend meer moeite met automatiseren. Dit valt op bij één of meerdere talen.
- Het gaat om leerlingen die aantoonbaar hard werken en gewerkt hebben om voor deze talen zo goed mogelijk te scoren.
- De leerling heft vanaf de brugklas RT-hulples gevolgd of intensieve begeleiding buiten school gehad.
- De leerling zit voor de overige vakken op het juiste schooltype, d.w.z. bij de overgangsvergadering 2-3 is bij meerderheid van stemmen het schooltype goedgekeurd.
- Docenten en/of remedial teachers hebben in leerjaar 1 en 2 hun zorgen geuit over de vorderingen van deze leerling .
- De tijd die vrijkomt wordt besteed aan de talen die de leerling nog wel volgt. De docenten Engels en de andere vreemde taal moeten materiaal aanreiken.

Procedure in klas 3:

- De ouders dienen schriftelijk een verzoek tot aanpassing/verlichting van het programma in bij de afdelingsleider met een duidelijke uitleg waarom dit verzoek gedaan wordt.
- Bij de eerstvolgende teamvergadering wordt het verzoek besproken.
- Bij goedkeuring door het docententeam volgt de leerling in periode 3 een aangepast programma Duits en/of Frans.
- De afdelingsleider communiceert dit besluit met de ouders en de andere betrokkenen.

Praktijk:

Aanpassing/verlichting voor Duits en/of Frans betekent dat het cijfer alleen nog maar bestaat uit receptieve vaardigheden en de woorden vanuit de vreemde taal naar het Nederlands. De inhoud zal dus van de taal naar het Nederlands getoetst worden. De waarde van het cijfer is niet vergelijkbaar met dat van klasgenoten. Daarom is het uitgesloten dat deze leerling het vak in de bovenbouw kan kiezen.

Inhoud aangepast programma Duits/Frans in de 3^e klas

- 1) De leerling zal zich tijdens de lessen Duits/Frans bezig houden met alle vaardigheden behalve het schrijven van de Duitse/Franse taal, dus wel: lezen, luisteren en spreken. De cijfers die de leerling behaalt, betreffen deze drie vaardigheden.
- 2) De leerling zal in overleg 2 in plaats van 3 lessen volgen, met als doel dat de leerling zich meer op de andere talen kan richten.
- 3) De docent bepaalt welke hoeveelheid en welke inhoud wat betreft woorden geleerd moet worden. Deze zullen louter van de taal naar het Nederlands getoetst worden.

Bijlage 2: Protocol vrijstelling tweede moderne vreemde taal bovenbouw Vwo

Leerlingen in de bovenbouw van het atheneum of technasium kunnen een vrijstelling krijgen van de verplichting tot het volgen van een tweede moderne vreemde taal (Duits of Frans) op grond van ernstige dyslexie. Ze moeten dan wettelijk een vervangend vak volgen van minimaal 440 studielasturen.

Voorwaarden waaronder eventueel een vrijstelling verleend kan worden:

- Dyslexie is aangetoond middels een deskundigenverklaring.
- Het behalen van een diploma komt zichtbaar in gevaar wanneer de tweede moderne vreemde taal onderdeel van het programma is.
- Het cijfer van de tweede vreemde taal steekt negatief af bij de andere resultaten.
- De leerling heeft in de onderbouw aantoonbaar alle jaren last van de extra vreemde taal gehad.
- Dit is vastgesteld door de vakdocenten tijdens rapportvergaderingen.
- De leerling heeft in de onderbouw meerder jaren remedial teaching gehad en ook gevolgd.
- Er is een aanbeveling van de remedial teacher om een taal te laten vallen.
- De inzet voor de talen is altijd voldoende of goed geweest in de voorafgaande jaren.
- Er is contact geweest met de ouders over de problematiek bij de moderne vreemde talen.

Bijlage 3: Protocol gebruik van een laptop bij toetsen

Richtlijnen voor de examens zijn uitgangspunt voor ons beleid voor leerlingen in de jaren voorafgaand aan het examenjaar.

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) heeft omschreven aan welke voorwaarden het gebruik van de computer bij het examen moet voldoen. Dit is na te lezen op www.examenblad.nl.

- De laptop/computer mag geen toegang hebben tot internet.
- Er moet op school geprint kunnen worden.
- Het gebruik mag andere kandidaten niet storen.

Alle leerlingen mogen tijdens de schriftelijke examens een computer met spellingcontrole gebruiken als schrijfgerei, mits de school dit toestaat. De leerling krijgt dan wél het papieren examen, maar vult de antwoorden in op de computer. De spellingcorrector mag hierbij gebruikt worden, maar een digitaal woordenboek, digitale atlas, digitale encyclopedie, internet en email mag niet. Naast de computer mogen ook de gewone toegestane hulpmiddelen worden gebruikt, zoals een papieren woordenboek. Een leerling mag op zijn/haar eigen laptop werken, als er maar controle is op verboden zaken. (Vooraf geprepareerde) computers van school zijn daarom aan te bevelen.

Omdat in beginsel het computergebruik voor alle kandidaten is toegestaan, hoeft het gebruik van een laptop niet aan de inspectie gemeld te worden. Als de school besluit dat slechts een deel van de kandidaten gebruik mag maken van een laptop, is het logisch dit wel te vermelden aan de inspectie samen met de andere aanpassingen, zoals audio of tijdverlenging.

De mogelijkheid om aangepast examen te doen voor leerlingen met een beperking (waaronder dyslexie en dysorthografie) is wettelijk vastgelegd in Artikel 55 van het Eindexamenbesluit. Op grond van dit artikel mag de directeur bepalen of een leerling aangepast centraal examen mag doen en op welke wijze. Aanpassingen moeten door de school gemeld worden aan de inspectie. Standaard hebben leerlingen met dyslexie of dysorthografie recht op verlenging van de examentijd met 30 minuten, als het deskundigenrapport aangeeft dat zij dat nodig hebben.

In artikel 55 van het Eindexamenbesluit wordt bij niet objectief waarneembare handicaps een verklaring vereist van een ter zake deskundige psycholoog of orthopedagoog. Dit is dus (ook nu) van toepassing bij bijvoorbeeld dyslexie, dyscalculie of storingen in het autistisch spectrum.

Andere aanpassingen en hulpmiddelen zijn alleen mogelijk als deze vermeld staan in het deskundigenrapport dat bij de dyslexieverklaring hoort. Ook moet de leerling op school al geruime tijd met de hulpmiddelen hebben gewerkt. De directeur moet de benodigde aanpassingen officieel **vóór 1 november** van het jaar ervoor aanvragen.

Als een leerling het examen op een computer heeft gemaakt, moet de kandidaat het uitgedrukte werk na afloop ondertekenen (naam, examennummer en handtekening).

Op het Keizer Karel College is dit als volgt vertaald naar alle leerjaren:

Gebruik van een laptop op school bij proefwerken is toegestaan indien er een verklaring/rapport van arts, orthopedagoog, psycholoog of ergotherapeut ingeleverd wordt waaruit blijkt dat het werken met de laptop noodzakelijk wordt geacht in verband met een stoornis, zoals dyslexie of een motorische stoornis van de betreffende leerling.

Het kan ook zijn dat de school adviseert een laptop te gebruiken.

1. De ouder(s)/verzorger(s) dienen voor zoon of dochter een verzoek in bij de betreffende mentor voor gebruik van een laptop bij een proefwerk van een vak, en leveren de deskundigheidsverklaring in.
2. Indien de argumentatie volgens de mentor voldoet aan de gestelde criteria, zal deze de aanvraag voorleggen aan de afdelingsleider.
3. De afdelingsleider geeft aan de mentor door of de betreffende leerling toestemming krijgt voor het gebruik van een laptop tijdens proefwerken.
4. De mentor licht de ouders en de vakdocenten in over het besluit.
5. De mentor maakt bij toestemming een aantekening in Magister.

Een laptop voor toetsen wordt door school verzorgd. De leerling verzorgt zelf de reservering voor een laptop voor een toets bij de mediatheek. De leerling gebruikt een eigen laptop tijdens de les (voor school gerelateerde zaken), de leerling is zelf verantwoordelijk voor de laptop, ook voor het opladen en opgeladen houden van de laptop. Ook is de leerling verantwoordelijk voor het veilig opbergen van de laptop. De school neemt geen aansprakelijkheid voor schade of diefstal.

Voor het maken van een proefwerk op een laptop geldt:

- Geen toegang tot verboden hulpmiddelen zoals internet, een digitale atlas of een digitaal woordenboek.
- Tijdens het maken van een toets zit de leerling zodanig dat het scherm niet zichtbaar is voor andere leerlingen.
- Er is geen internetverbinding, tenzij dit door de docent wordt toegestaan.
- De spellingcontrole mag altijd ingeschakeld zijn.

Indien de leerling zich niet aan deze regels houdt, dan wordt deze faciliteit ingetrokken.

Bijlage 4: Tips en adviezen voor leerlingen

Om het protocol volledig te maken hierbij ook een aantal tips en adviezen voor leerlingen. Deze kunnen aan leerlingen, samen met de lijst met mogelijke technologische ontwikkelingen overhandigd worden.

Zelfstandigheid

- Extra inzet is nodig als je dyslexie hebt.
- Met dyslexie heb je meer tijd voor je huiswerk nodig dan je klasgenoten. Hou daar met je planning van huiswerk voldoende rekening mee.
- Richt je zoveel mogelijk op het leggen van verbanden, concentreer je niet op feitjes, maar probeer de grote lijn van de tekst te begrijpen.
- Dyslexie is geen excuus om minder te doen, zoek wat voor jou de beste manier van leren is.
- Vraag als je hulp nodig hebt.
- Vraag zonodig een kopie van een ingevuld werkboek van een klasgenoot en gebruik deze ook voor het leren van je proefwerken.

Effectief studeren

- Neem voor het studeren de tijd.
- Probeer uit hoe je het beste kunt leren.

Studeer en werk op een zo rustig mogelijke plek

- Ga vooraan in de klas zitten.
- Studeer thuis in een stille kamer.
- Doe desnoods oordoppen in.
- Laat je niet afleiden door muziek, televisie, computer(tenzij voor schoolwerk) of telefoon.

Neem lessen op verschillende manieren op

- Voor dyslecten is het essentieel dat er gewerkt wordt met een gesproken programma om woorden te leren i.v.m. de koppeling klank-teken.
- Lees, spreek uit, schrijf op, en stel je iets voor, bijvoorbeeld bij het leren van woorden.
- Lees spreek uit en luister naar jezelf.
- Schrijf het woord op en fantaseer over de betekenis.
- Maak gebruik van computerprogramma's voor het leren van woordjes.
- Maak gebruik van de kaartjesmethode bij het leren van woordjes.
- Maak gebruik van de cd-roms die bij de meeste methodes geleverd worden.
- Maak gebruik van de websites die bij de methodes horen waar veel extra oefeningen op staan.

Vat lessen samen en leer je eigen samenvatting

- In teksten staan veel onnodige woorden.
- Maak een schema of samenvatting van de tekst met kernwoorden.
- Met die eigen samenvatting ken je de les al bijna.
- Vertel daarna bij elk geschreven woord wat je weet.
- Van de samenvatting van een ander leer je weinig, ieder leert op zijn eigen manier.

Niet –talige vakken

- Raak niet in paniek als je iets niet snel begrijpt. Je bent goed in vakken met weinig taal, maar een instructie met veel informatie gaat soms te snel.
- Geen paniek, kijk er nog eens naar, lees opnieuw.
- Vraag om herhaling, laat het bezinken.
- Na een paar dagen begrijp je het vanzelf.
- Oefen extra.
- Sommige dingen, zoals sommen, worden door oefening geleerd.
- Dyslectici krijgen wat langzamer de nodige routine.
- Maak wat meer oefensommen dan de anderen.
- Later kun je de sommen beter doen dan de anderen.

Probeer vooruit te werken

- Vraag om een lijst met te verwachten moeilijk woorden.
- Leer proefwerken en toetsen zo lang mogelijk van tevoren.
- Herhaal ze nog een keer tussendoor.
- Vraag erom het huiswerk ruim van tevoren op te geven.

Lezen

- Mensen lezen steeds gemakkelijker als ze ouder worden. Dat geldt ook voor jou. Ga het weer eens echt proberen.
- Lees zoveel mogelijk.
- Lees iedere dag voor jezelf serieus een half uur.
- Over een jaar kun je dan veel beter lezen en schrijven.
- Maak gebruik van boeken die speciaal zijn geschreven voor leerlingen die wat langzamer lezen. Series zoals b.v. Zoeklicht plus.
- Vraag aan de mediathecaresse of aan je docent Nederlands naar titels van boeken die niet zo moeilijk zijn om te lezen.
- Lees boeken waar ook een filmversie van bestaat, kijk eerst de film en lees dan het boek.
- Lees de tekst opnieuw als je niet begrijpt wat er staat.
- Lees rustig, herlees, regel na regel, alinea na alinea.
- Vraag je af wat je gelezen hebt, wat de kern is.
- Streep trefwoorden aan als je de inhoud te snel vergeet.

Schrijven

- Maak een schema voordat je gaat schrijven.
- Schrijf in je schema de belangrijkste onderwerpen.
- Maak daarna een uitgebreider schema met trefwoorden.
- Schrijf daarna pas je verhaal.

Verbeter je spelling

- Vraag een overzicht van de spellingregels aan je docent Nederlands.
- Controleer steeds wat je geschreven hebt.
- Gebruik daarbij een woordenboek en de spellingregels.
- Ieder schoolvak heeft zijn eigen vakwoorden. Vraag de docent een lijst te maken, leer die van tevoren.
- Vraag je ouders om je spelling te controleren van werkstukken of ander schriftelijk werk dat je moet inleveren.

Je toekomst

- Houd bij je keuze van je beroeps- of vervolgstudie rekening met je dyslexie, zowel bij de keuze van je vakkenpakket als je toekomstplannen.
- Bespreek dat met je mentor, ouders en decaan.

Overige adviezen

- Maak zoveel mogelijk gebruik van de computer bij allerlei werkzaamheden.
- Veel dyslectische leerlingen hebben een moeilijk leesbaar handschrift. Probeer zoveel mogelijk te typen. Getipt werk ziet er immers vrijwel altijd netter uit dan zelf geschreven werk.
- Laat je werk door iemand nakijken. Je kunt fouten dan nog verbeteren.
- Leer blind typen met 10 vingers. Dat bespaart je in de toekomst veel tijd!!
- Gebruik altijd de spellingcontrole.
- Maak gebruik van woordjesleerprogramma's op de computer.

Bijlage 5: Literatuur

K. Henneman, R. Kleinen, A. Smits, *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs* (2004).

Balans Magazine www.balansdigitaal.nl

Kennisnet www.kennisnet.nl

Mededelingen Examens www.examenblad.nl

Dyslexie Hulpwijzer www.lexima.nl

Kurzweil 3000 www.kurzweil3000.nl

Onderwijs Werk Groep www.owg.nl

Masterplan dyslexie www.masterplandyslexie.nl

Taalsite www.taalsite.nl

Andere handige internetsites:

dyslexie.pagina.nl

www.dyslexie.nl

www.dyslexie.net

www.dyslexiekliniek.nl